

Virgilia Braniște - „Simbol de bine al neamului nostru”

de Margareta Susana Spănu, Ioan Vlad

Dacă numărul brașovenilor bărbați angrenați în lupta pentru Marea Unire este impresionat, nu înseamnă că femeile au lipsit din acest angajament generalizat al tuturor românilor pentru împlinirea celui mai mare ideal al poporului român.

De cele mai multe ori soțiile vajnicilor luptători erau ele însele angrenate în lupta națională, fie sprijinind acțiunile soților lor, cu care au împărțit gheutățile refugiului, închisorilor sau altor prigoniri, fie acționi pe căi distincte spre idealul național, asumându-și astfel responsabilități și riscuri dintre cele mai mari și devenind personalități recunoscute ale luptei naționale. Trebuie s-o amintim aici pe Maria Băulescu, președinta Uniunii femeilor române pentru activitatea națională, socială și culturală în fruntea acestei organizații până la război, pentru străduințele depuse în îngrijirea ostașilor răniți în timpul luptelor de la Brașov (1916), când a transformat Uniunea femeilor române în Crucea roșie în slujba armatei române, pentru suferințele și lupta continuă pentru cauza românească în anii refugiului în România și Rusia (1916-1918)¹. Amintim apoi pe brașovențele Eugenia Brădiceanu, Dora col. Buichin, n. Pușcariu, Elena Nițescu, n. Munteanu, Margarita Pizo, Maria Maximilian, Ecaterina Maxim, Maria Moga, Maria Ivașcu, Maria Dușoiu, Maria Suci, n. Uvecheș, Lia Dima – toate implicate în faimosul proces intentat „Crucii roșii” din Brașov și judecate de Curtea marțială din Cluj după retragerea armatei române din Transilvania și toate refugiate cu armata română în Moldova unde au sprijinit războiul îngrijind răniții². O dramă cu totul deosebită a îndurat, ca urmare a atitudinii și sentimentelor românești, Elena Săbădeanu, târâtă prin închisorile Brașovului și Clujului, prin procese grele și umilitoare în condițiile în care avea un soț grav bolnav și un fiu ofițer în armata austro-ungară. Și exemplele ar putea continua.

Ne rezumăm la a analiza succint, în limita informațiilor documentare, cazul Virgilei Braniște, sora celor doi mari luptători ardeleni pentru Marea Unire, Valeriu și Victor Braniște, ea însăși profund și definitiv atașată interesului național în anii războiului, sprijinind admirabil acțiunile în folosul armatei române.

În primii ani ai războiului mondial (1914-1916), atunci când românii transilvăneni și bucovineni sângerau din plin pe fronturile austro-ungare, într-un război străin, chiar potrivnic inaterșelor lor, atunci când spre spitalele militare din Brașov se îndreptau numeroși ostași români răniți pe front, Virgilia Braniște se angajează ca soră de caritate la crucea roșie din localitate. Cu dăruire exemplară și o solitudine deplină, alături de alte românce brașovene, Virgilia Braniște și-a dobândit mulțumirea, recunoștința și amintirea tandră a zecilor și sutelor de răniți care și-au găsit vindecarea prin îngrijirea acordată de ea. Documentele de arhivă păstrează numeroase mărturii scrise³ ale acestei recunoștințe din partea celor însănoșiți, trimiși apoi pe alte fronturi, de unde corespundea cu V. Braniște. Iată cum scrie fostul pacient Alexandru Nica: „... Îmi este greu a vă uita blândetea și faptele bune ce le-ați manifestat în fața noastră..., v-ați făcut datoria așa cum numai o româncă știe s-o facă”⁴.

Pentru activitatea desfășurată la Crucea roșie austro-ungară și spitalele militare din Brașov a fost decorată cu Crucea de argint pentru merite⁵.

După intrarea trupelor române în Brașov (16/29 august 1916) Virginia Braniște a intrat în serviciul armatei române, îngrijind militarii români răniți în aceleași spitale brașovene, apoi la trenurile sanitare ale armatei române pe traseul de retragere al acesteia până în Moldova, la Bacău⁶. În tot acest periplu a fost însoțită de o altă brașoveancă, Maria Oncioiu.

Cele două tinere surori de caritate și-au făcut din plin datoria patriotocă, s-au bucurat de recunoștința pacienților, de aprecierea șefilor și de importante decorații românești. Astfel, Virgilia Braniște a participat, ca soră de caritate, la bătălia de la Mărășești, evacuând de acolo răniți și bolnavi de tifos exantematic⁷ pentru spitalul din Bacău. În aceste condiții s-a îmbolnăvit și ea de această mistuitoare boală care a chinuit-o luni în șir dar, îngrijită foarte bine în spitalul din Bacău, unde au murit totuși în aceleași luni medicii ardeleni Titu Perția și dr. Gonoiu, ea și Maria Oncioiu au fost salvate. După alte câteva luni, tot din cauza condițiilor atât de grele din Moldova anilor 1917-1918, s-au îmbolnăvit din nou. În prima scrisoare pe

care o trimite familiei în Transilvania, ea mărturisește surorilor: „...am trecut prin exantematic și trichinosă, dar am avut fericirea să dau tot de oameni buni cari m-au îngrijit ca părinții și frații”⁹. Suferințele îndurate, ca și activitatea desfășurată de Virgilia Braniște în Moldova, stârnesc admirația și lauda unui prieten al familiei Braniște, brașoveanul Mihai Popovici, refugiat și el în Moldova, care-i scrie Virgiliei la 7 februarie 1918, printre altele: „se vede că așa ne-a fost scris să suferim toate durerile lumii..., să sperăm că viitorul neamului nostru va străluci odată tare și definitiv dar deocamdată răbdare.

Neamurile nu sunt sortite să trăiască ani sau decenii, ci veșnicii – acolo departe este ascuns și viitorul nostru de lumină – el va veni..., am auzit de noua suferință prin care treci, dar *dumneata ești un simbol de bine al neamului nostru* (subl. n) – dar răbdare și nădejde. Te știu de când erai mititică, o copilă de câțiva anișori – de atunci și până astăzi gândurile mele te-au împresurat cu căldura unui prieten care îți urmărea toți pașii. Ce mândru am fi fost când am auzit de *jertfa fără de odihnă pe care a-i adus-o pentru mult îngenuncheatul nostru neam* (subl. n). Și de câte ori n-am vorbit de dumneata! Și de câte ori n-ai fost izvor de imbold pentru noi bărbații cari adeseori eram aproape de disperare. Fii tare – așa te-am cunoscut, așa să rămâi, așa să suferi și așa să ne vedem toată viața noastră.

Noi ardelenii suntem hotărâți să nu terminăm războiul până ce nu vom dărâma Austro-Ungaria – care să știi, învingătoare sau învinsă – moare. Dacă nu putem lupta pe frontul acesta, plecăm pe alt front. Fii tare, îngrijește-te bine căci trebuie să învingi cu noi până la sfârșit! Fii și mai departe simbol și înger păzitor! Sus inimioara, suferă cu tărie, gândul nostru este cu dumneata dragă Virgilia!”¹⁰. Acest document, prezentat aproape integral, este revelator pentru recunoașterea dovedită în epocă meritelor, devotamentului, patriotismului și dăruirii acestui vâstar viguros al vajnicei familii Braniște.

În primăvara anului 1918 s-au întâlnit, în spitalul Lazaret din Bacău, două destine atât de apropiate și prin activitatea lor patriotică românească, destine carer s-au legat printr-o îndelungată și fericită căsnicie: Virgilia Braniște și Pompiliu Nistor.

Pentru meritele dobândite în anii războiului de eliberare și întregire națională, V. Braniște a mai fost decorată, pe lângă medalia austriacă menționată, cu următoarele decorații românești: Ordinul Crucea Regina Maria clasa I, la 22 martie 1917, prin decretul 242, brevetul nr. 2, al regelui Ferdinand „dat *manu proprie* de M.S. Regele Ferdinand pe când era bolnavă de (tifos) exantematic”¹¹; Crucea Meritul sanitar clasa I, la 11 mai 1933 prin decretul regal 1417 și Medalia Ferdinand I, la 28 octombrie 1933, prin decretul nr. 2675 al regelui Carol al II-lea¹².

În anii participării României la cel de-al doilea război mondial, Virgilia Braniște, ca vicepreședintă a filialei Brașov a Crucii Roșii, a fost mobilizată pe loc în serviciul Crucii Roșii. În această situație a condus, ca delegată a Crucii Roșii, două cursuri de infirmiere auxiliare la spitalul Mărzescu din Brașov în cursul anului 1941, a funcționat ca soră-șefă la spitalul nou creat în zona interioară nr. 162 din Brașov până în februarie 1942, a condus un curs de alfabetizare cu 13 răniți în cadrul spitalului și a continuat să activeze până la sfârșitul războiului. A fost din nou decorată cu „Meritul sanitar clasa I” și „Medalia Crucii Roșii” în 1943¹³.

În arhiva Primei Școli Românești din Șcheii Brașovului se păstrează numeroase documente, unele cunoscute, altele încă nepublicate, legate de evenimentele anilor 1914-1918. În fondul Pompiliu Nistor se află un manuscris inedit semnat de Virgilia Braniște, intitulat „Memorii din timpul primului război mondial”. Autoarea și-a notat impresiile pe 27 foi – scrise cu cerneală neagră, pe ambele fețe. Cronologic, „Memoriile...” Virgiliei Braniște sunt datate: vara anului 1914-18 decembrie 1917. Amintirile se referă la persoane, locuri, întâmplări dintr-o perioadă istorică plină de evenimente dramatice, dar înălțătoare¹⁴.

Alături de miile de femei care au servit în diverse forme cauza românească, suferind greutățile mari ale acelor ani, Virgilia Braniște rămâne un simbol, o emblemă a generației sale, o personalitate luptătoare pentru idealul eliberării și întregirii neamului românesc.

Note:

1. Arhiva Primei școli românești din Șcheii Brașovului, fond Pompiliu Nistor, doc. 1407

2. Idem.

3. *Ibidem*, docum. 596, 595, 598, 593, 672 și revista „Victoria; revista tuturor românilor”, anul I, nr.

4-5, aug.-sept. 1919

4. *Ibidem*, doc. 672

5. *Ibidem*, doc. 3994

6. *Ibidem*, doc. 2103 (pagini de jurnal) și doc. 2157

7. *Ibidem*, doc. 2157, pag. 2

8. *Ibidem*, doc. 771, 772, 773

9. *Ibidem*, doc. 2156, pag. 2

10. *Ibidem*, doc. 761

11. *Ibidem*, doc. 362

12. *Ibidem*

13. *Ibidem*, doc. 3994

14. Arhiva Primei Școli Românești din Șcheii Brașovului, fond Pompiliu Nistor, doc. 102-1026

Memorii din timpul Primului război mondial

I. Înainte de războiul românesc

În vara anului 1914 am fost oaspete sorei mele la Lipova, care plecase la Lido, rămânând eu și cu mama mea, cu copiii. După moartea moștenitorului de tron Ferdinand și a nevastei lui, lumea este tare agitată. Sosește și momentul declarării de război Serbiei și mobilizarea generală după 8 zile.

Primul meu gând mi-a fost să ajut și eu pe soldații noștri, care în armata austro-ungară sunt aproape 10%: români. Toată familia a fost în contra, dar totuși mi-a reușit să plec acasă la Brașov, cu un tren de persoane atașat la un tren militar și am sosit în 24 de ore de la Lipova la Brașov, drum ce se face de obicei în 100 ore.

La Brașov m-am anunțat imediat medicului primar al orașului, voind să urmez cursul de surori de caritate ale Crucii Roșii. Eram cam multe anunțate, dar speram că va fi un loc și pentru mine.

În ziua de 1 august 1917 se începe cursul. Toată lumea trebuia să se hotărească pentru cursul cu limba germană sau pentru cel de limba maghiară, fiecare cu 30 de locuri. Eu m-am hotărât pentru cel dintâi, dar durere, fiind anunțată prea târziu, nu am fost primită decât ca supleantă, urmând să intru la curs numai în caz că ar renunța careva din celelalte. La cursul german au fost primite numai 3 românce: dna. Mariți Ciortea, dsoara Tulia Găvrus și dsoara. Miți Oncioiu.

Am fost cam disperată, dar văzând dna. C. că e serios cu învățatul și având ea casă și copii de care avea să îngrijească, mi-a cedat mie locul, pentru care îi sunt tare recunoscătoare.

Așa dară la 1 august am început cursul cu dl. Deutsch. Cursul se ținea zilnic, înainte de masă, curs practic după masă, de la 2-4 teoretic, la spitalul civil.

Prima lecție care ni s-a ținut a fost „Sterilizarea”, care mi s-a și întipărit și pe care am și urmat-o, până la anumite ocazii, unde trebuie să lucrezi cum poți și nu cum vrei.

Prima operație la care am asistat a fost o apendicită, operatorul fiind dr. Jekelius, care ne-a explicat totul și ne-a arătat cum urmează fiecare strat și după scoaterea apendicului cum vine totul cusut frumos la loc. Noi, cum eram 30 la număr, nu puteam asista toate la operații, ci eram împărțite cu schimbul, 15 la operații, 15 la sala de pansamente. În primele zile eram fericite când puteam deschide vreo cutie cu pansamente sterilizate. Fiecare eram cu halate noi, albe, cu bonete în cap și cu mâinile spălate, de pare că noi aveam să tăiem la pacienți. În fine, după gradul întâi de învățătură, venea gr. II să spălăm și să ștergem instrumentele, învățând totodată și cum se numesc; fiecare instrument trebuia desfăcut, spălat în câteva ape, cu peria, șterse și puse la sterilizat.

A 5-a zi am ajuns să dau instrumentele doctorului care i-a scos unui copil o bucătică de sticlă din talpă; eram tare încântată. La pansamente nu se făcea prea mare știință, se puneau pe răni tifon cu alifie de precipitat de mercur, și dacă era vreo rană inflamată se puneau compresă cu Essig sanere tonerde (hip. alumin. acetici). Așa a urmat cursul patru săptămâni „cu mici variații”. În timpul acesta am asistat și la o autopsie, care s-a făcut unui soldat român, care voia să treacă frontiera și a fost înjunghiat în abdomen cu baioneta de un fioros jandarm. S-a făcut autopsia să se constate dacă peritonita de care murise soldatul a fost în urma unei înțepături, sau suferea de ceva mai înainte. Lucru de formă, căci era evident că a dat în peritonită în urma înțepăturii! Soldatul a murit și jandarmul a păzit mai departe frontiera. Cu ocazia

aceasta ne-a explicat doctorul amănunțit tot organismul; partea cea mai interesantă pentru mine a fost creierul și dacă studiam medicina, desigur, creierul l-ași fi ales pentru teză!

La sfârșitul cursului, mare agitație cu examenul pentru obținerea diplomei. Aveam o comisie de 6 doctori, profesorul nostru dr. Teutsch, Președintele Crucii Roșii, contele Mikes și secretarul Societății cont. Logotheti. Eu am răspuns despre inima și circulația sângelui.

La începutul lui septembrie erau puțini răniți în Brașov, abia pe la sfârșitul lunii a venit un transport, apelându-se la bunătatea noastră. Noi cele 3 române ne-am dus la comandantul spitalului militar, dr. Ungar și ne-am exprimat dorința să fim toate trei în același spital. Dar el ne-a spus că nu se poate, și ne-a rugat chiar să ne împărțim să fie la fiecare spital o româncă, regretând că nu suntem cel puțin 5, câte spitale erau. Pe mine m-a rugat să rămân la centru, la Spitalul militar, Tulia Gavruș a trimis-o la Spitalul de rezervă II, pe Miți Oncioiu la rezerva V, așa că rezervele III și IV au rămas fără românce. Ne începem activitatea cu mare zel și însuflețire. Constatăm că cei mai mulți și mai grav răniți sunt românii, pe care îi trimeteau în primul foc și pentru că erau mai curajoși și pentru că-i jertfeau ungurii mai ușor.

Noi eram repartizate la pansamente, la operații nu era nevoie de ajutorul nostru, căci erau așa de mulți doctori și mediciști. Asistam la operații numai cu public, ca să profităm pentru timpul când nu vor mai fi atâți doctori și studenți. Ceea ce s-a și întâmplat, căci prin 1916 au rămas la noi în spital numai 2 doctori și 6 surori de caritate, toate onorifice, căci au făcut serviciu de la începutul războiului până la sfârșit, când s-a evacuat Brașovul (1916). Dup masă făceam inspecții prin odăi, împărțeam la soldați darurile ce le trimitea lumea și ce aduceam de acasă: țigarete, compot, pâine, mere etc. și le făceam corespondența, lucru ce-mi făcea mare plăcere, că le puteam ajuta și acolo. Scie d. e. nevasta de acasă, că nu i s-a dat ajutor din cauză că-i lipsea un document de la spital care să confirme că bărbatul ei era acolo și atunci imediat mergeam la cancelarie unde erau câțiva plutonieri foarte bine crescuți, care îmi făceau la moment toate documentele și le trimiteam din oficiu la Notarul comunei, să se rezolve cauza cât mai în grabă. După câteva săptămâni scria femeia bărbatului că i-a ajutat Dumnezeu și acum primește ajutorul.

Alții veneau, că au un fiu, un frate, un văr, un soț etc. În spitale prin Boemia și nordul Ungariei, unde nu mai azeau o vorbă românească și se rugau să-l aducem la Brașov să fie mai aproape de casă. Trebuia făcută o petiție în numele părinților, că sunt bătrâni sau bolnavi sau cu alte motive, și vreau să-și vadă de ai lor, mergeam în cancelarie și nu ieșeam până nu se făceau toate formalitățile. Venise apoi un ordin ca membrii familiei celor ce erau în spitale au drept de reducere de 50% pe căile ferate de la domiciliu la spital, le făceam formalitățile, și așa familiile beneficiau și de acest favor, de care sigur soldații noștri nu ar fi știut, dacă nu eram noi să ne interesăm de oridinile ce veneau și pe care funcționarii spitalului desigur nu le-ar fi executat întocmai.

Tot așa era și cu concediile soldaților. Erau soldați care stăteau luni de zile pe front și alte luni în spital și mai aveau să stea, încă, și deși erau din jurul Brașovului nu li se da voie să meargă acasă, ca să nu dezerteze. Căci dezertaseră mai mulți, mai ales români, care treceau munții. Noroc că odinul avea în coadă un adaus, că în cazuri excepționale putea comandantul spitalului să dea un concediu de cel mult 8 zile, de care noi aflând, aflam motive excepționale și reușeam în cele mai multe cazuri să dăm concediile de 8 zile la bolnavi.

La Anul Nou 1916 ne-a inspectat Spitalul, Arhiducele Salvator. Când a intrat în sălile noastre, noi tocmai pansam mai mulți soldați degerați, pe care îi lecuim noi, fără doctori, cu băi și cu pansamente cu liniment de var; i-am fost prezentate. Prințul s-a întreținut mult cu noi și a cerut de la noi mai multe informații. Ne-a mulțumit foarte frumos, spunându-ne că pe lângă mulțumirea sufletească ce-avem noi, ne vor recompensa și ei cu o amintire. Făcea aluzie la decorație, care ne-a și sosit mai târziu și anume: Medalia de argint cu decorația de război/ Silberne Medaille unt Kriegsdekoration/, care se dă de obicei numai celor ce se distingeau pe front.

După vizita Arhiducelui, comandantul spitalului a fost mutat, venind în locul lui generalul dr. Tschudi. Bucuria noastră că puteam să cerem altuia servicii noi, generalul a și fost totdeauna foarte atent, făcând-ne toate concesiile care erau în puterea lui.

La Crăciunul din 1915 a sosit un ordin să se dea concediu de 3 zile tuturor soldaților din spital, care puteau umbla sau care erau spre vindecare, spunându-se că va putea merge fiecare la sărbătorile lui. Eram mulțumită că vor merge și românii mei acasă de sărbători. După Crăciunul unguresc mă duc la cancelarie și rog pe plutonier să facă lista românilor care vor merge în concediu de Crăciunul românesc. Plutonierul îmi spune că nu au ordin pentru aceasta. Intervin la General, care-mi spune că ordinul a fost greșit înțeles și că toți trebuiau să se ceară concediu de sărbătorile catolice. Rog pe general să întrebe la Statul Major dacă nu e vreo greșală; i se răspunde că de sărbătorile românești nu se admite alt concediu, decât cel care a trecut. Nu mă las. Telefoniez protopopului Vasile Saftu, și-l rog să telegrafieze Mitropolitului Mețianu să intervină la Sibiu la comanda supremă militară pentru concediu, dacă nu reușește de Crăciun, cel puțin de Bobotează.

De altfel, mi-a părut bine că de Crăciun au fost toți soldații mei în spital, că am avut una din cele mai frumoase zile ale mele. Reuniunile de Femei Române din Brașov au ținut să nu treacă sărbătorile Crăciunului fără să nu facă o bucurie și să nu fie dăruit cu ceva soldații noștri. La spitalul nostru a venit reuniunea Femeilor Române. În ajunul Crăciunului au aranjat unul dintre saloanele Spitalului militar, am scos paturile, am pus mese cu pânzeturi albe, am aranjat sala cu brad și stegulețe tricolore ale tuturor națiunilor.

După masă imediat, a sosit o comisie de Doamne și Domnișoare române să dea ajutor la aranjament; au sosit și cadourile: cozonaci, țigări, și „Cartea soldatului”, tipărită anume să fie împărțită ca dar de Crăciun soldaților. „Cartea soldatului” de mai mulți prieteni ai soldaților. Tipografia A. Mureșanu, Branisce & Comp., 128 p. preț 50 bani, Brașov, 1915, de fapt scrisă de redactorul „Gazetei Transilvaniei”, Victor Braniște, fratele meu.

La ora 14/2 d.a. sosește Domnul Protopop, Dr. Vasile Saftu cu Doamna Maria Baiulescu, președinta R.F.R., contesa Mikes președinta Crucii Roșii, cu secretarul ei, generalul Tschudi, comandantul spitalului cu toți doctorii și surorile de caritate, iar soldații, toți bine îmbrăcați, în bănci și pe scaune, fără deosebire de naționalitate. Corul studenților de la Lioceul românesc a deschis serbarea cu o rugăciune. A urmat protopopul Vasile Saftu cu o vorbire caldă, în care le spune soldaților despre răbdarea care trebuie să o avem întotdeauna mai cu seamă acum când știm că războiul s-a făcut pentru dezrobirea naționalităților; natural la sfârșit a trebuit să spună și câteva cuvinte elogioase la adresa Împăratului Fr. Iosif.

Apoi Doamna Baiulescu mi se adresează mie, cu „Sufletul soldaților români” din spital, îmi mulțumesc pentru toate jertfele ce le aduc și-n amintirea zilelor grele pe care le trăim, mă distinge cu o cruciuliță de argint, pe care e gravată: „Reuniunea Femeilor Romane din Brașov 1915”, pusă pe o fundă tricoloră, pe care mi-o prinde cu mare bucurie protopopul Saftu pe piept, cu cele mai bune dorințe. Generalul mă felicită și-mi spune că e o distincție de fapt bine meritată, contesa Mikes mă sărută, toate surorile de caritate și doctorii mă felicită, se vedea la fiecare bucurie sinceră că am fost așa distinsă. Ca încheiere corul a cântat 2 colinde, iar 4 băieți instruiți de diaconul Mușlea au cântat cu steaua foarte duioasă și frumos, în vreme ce împărțeam soldaților câte un cozonac, un pachet de țigări și la români câte o „Carte a Soldaților”. După ce a plecat lumea, am trecut împreună cu copiii cu Steaua, prin saloanele gravilor răniți, care nu se puteau scula și le-am cântat colinde și le-am împărțit daruri și lor ca să aibă ceva parte din serbare; acolo a fost adevărata serbare, căci erau toți cu lacrimile în ochi și în fiecare odaie era câte unul mai scuturat, care-mi dorea sărbători fericite și mă felicită pentru distincția „binemeritată”. Ca să fie fericirea completă, îmi mai lipăsea numai concediul soldaților români. Am găsit rezolvarea și pentru asta. Anume: doctorul de serviciu avea voie să dea permis de plimbare prin oraș soldaților de la ora 9 dimineața după vizita medicală, până la 6 seara sau și până după cină. M-am înțeles cu doctorul să le facem „Erlaubnisschein” pe 2 zile consecutive; am intervenit și la caporalul de serviciu la poartă să nu anunțe pe cei care nu se întorc seara. Astfel am putut lăsa să meargă acasă pe ziua de 1 și 2 a Crăciunului pe cei din Brașov și din împrejurimi. Și din o mică șemecherie și cu bunăvoința celor mici, am putut face pe atâția soldați fericiti că au putut serba împreună cu familiile lor. Dar tot așa de fericită am fost și eu, că le-am putut face această bucurie. Nu o să-l uit niciodată pe bunul doctor Baltres, care mi-a iscălit biletele de permis, care-mi spunea: „că de va dezerta vreunul din cei plecați, s-a isprăvit cu el și cu mine!”. Dar nu s-a întâmplat nimic, căci soldații mei m-au ascultat și s-au întors cu toții.

După Crăciun așteptam rezolvarea concediului la intervenția mitropolitului Mețianu; dar Dsa. fiind bolnav ceilalți domni din Consistor nu s-au interesat și-a rămas tot lucrul în baltă. Aflând soldații despre acest rezultat, au fost întristați și mi s-au plâns că ei sunt buni numai în foc și la luptă, dar la drepturi sunt înlăturați. M-am gândit să nu-i las nemulțumiți și apelând încă o dată la bunătatea Doctorului mai facem odată permisiunile și-i trimit acasă să-și uite amarul.

În toamna anului 1915 începuseră să se scumpească lucrurile și la țară și multe femei de ale soldaților suferau lipsa. Una scria că „ni se găta mălaiul și nu știu ce le voi da copiilor să mănânce”, alta că s-au rupt ghetele copiilor în cap de iarnă; nevasta altuia greu bolnav, care dorea să-și mai vadă nevasta și copilașii răspundea că ar veni bucuroși, dar nu au cu ce se încălța. Și alte multe dureri și lipsuri. De câte ori le citeam soldaților scrisorile primite, regretam că nu am bani mulți să le pot ajuta; dar totdeauna găseam sprijin să alin din dureri, nemaivorbind de micile ajutoare ce le duceam din cercul familiei mele. Odată am primit de la Tiberiu Brădiceanu 200 de coroane din banii trimiși de „Liga Culturală” a domnului Iorga, pe care le-am trimis familiilor soldaților.

Un gând al meu era să produc distracția răniților și bolnavilor din spital. S-au ținut câteva matineuri și cu cântări și dansuri, care nu mi se potriveau. Mi-a venit o idee: liceul românesc avea un cinematograf școlar, care se putea foarte ușor transporta și aranja; i-am cerut directorului Virgil Onițiu, care era cumnatul meu, care mi l-a dat cu plăcere. Doi profesori și doi studenți - așa le ziceam elevilor de liceu mai mari, s-au obligat să aranjeze o seară plăcută soldaților. Nu voi uita niciodată bucuria multor soldați, care nu mai văzuseră cinematograf, mai ales că avea explicații în toate limbile de la noi și toți înțelegeau. Asta era una din cele mai grele teme la distracțiile soldaților: să fie în toate limbile ca să înțeleagă fiecare cel puțin un punct și să nu aibă nici unul impresia că e scurtat cu ceva.

Primăvara și vara erau concerte militare, dar nu se cânta nici o piesă românească. Soldații români m-au întrebat că de ce nu le cântă și lor? La rândul meu am interpellat și eu pe dirigent și mi-a succedat, ca la fiecare concert și la fiecare spital să se cânte, între cele 5 puncte din program, și unul românesc.

II. Cu armata română în Brașov

În primăvara anului 1916 au reînceput discuțiile tot mai violente, despre intarea României în acțiune. Am și început fără prea multă vorbă, la ordin mai înalt, să evacuăm spitalul de cei mai gravi răniți, spre Sighișoara, Alba-Iulia și mai departe. Sâmbătă în 13 august seara, am părăsit Spitalul ca întotdeauna, fără a prevedea ce era să urmeze. Duminică am făcut o excursie și am admirat 3 aeroplan Taube virând deasupra Brașovului. Seara pe la 11 noaptea vine la noi prietenul Caludiu David, ofițer în armata austro-ungară și ne spune că România a declarat război și că în noaptea aceea au ordin să plece toate formațiile militare, iar că mâine va pleca populația civilă.

Luni 15 august am plecat ca de obicei la spital, unde am aflat tot spitalul împachetat gata de plecare. Am fost întrebată dacă plec și eu; am răspuns că da, natural, dar trebuie să mă duc acasă să-mi strâng lucrurile. Am venit acasă și nu i-am mai văzut. Eu au plecat seara; marți s-a mai refugiat lumea civilă și marți d.a. au intrat primele trupe române în Brașov, în frunte cu maiorul Darvari. Toți românii din oraș le-au ieșit înainte cu flori și discursuri. Era o însuflețire nemaivăzută. S-au numit prefect, primar, polițai etc. și trupa a plecat mai departe, venind în locul ei alții. Întâlnindu-l pe studentul în medicină Florin Voina, i-am spus că ași vrea foarte să le stau în ajutor la aranjarea spitalelor, pe care le cunosc în toate instalațiile ce le au; joi dimineața el a și venit să mă ia, să mergem la dr. Costinescu, dr. Baiulescu și cu alți doctori și farmaciști am vizitat toate spitalele și s-a hotărât ca spitalul militar să se curețe și să se instaleze pentru răniți. Am angajat mai multe femei din Schei și am curățit saloanele, am scos de unde erau ascunse lucrurile și am aranjat repede spitalul. Una din cele mai venerabile doamne, Dna. Catinca Pușcariu și-a luat asupra-și verificarea curățeniei celor mai puțin frumose obiecte din spital. Am lucrat vreo 10 zile cu dr. Georgescu Grigore, primul doctor ce venise la noi și care a știut să ne aprecieze foarte mult. După plecarea lui mai departe, ne-a sosit Spitalul mobil al Corpului II, cu doctori foarte simpatici: maior dr. Brătianu, maior profesor Titi Constantinescu, dr. Atanasescu și mulți alții. Maiorul Mișu Ionescu de la intendanță venea aproape în fiecare zi să se intereseze de ce ne trebuie și ne trimitea. Cu înaintarea trupelor, ne-a părăsit și spitalul mobil, mergând spre Făgăraș, iar în locul lui ne-a venit Spitalul de evacuare al Corp. III cu lt. col. dr. Vereanu.

Lt. col. Rugoni, prof. Amza Jianu, dr. Gomoiu etc. Lucrul mergea strună. Toți răniții ce veneau de pe front se opreau la Brașov, erau îmbăiați, schimbați cu rufe curate, pansați și evacuați mai departe, în interval de 2-4 zile.

Sunt foarte încântată că în cele 5 săptămâni de stăpânire românească nu am avut în spital decât 15 morți. E drept că și erau bine îngrijiți soldații. În fiecare odaie era o doamnă sau domnișoară din societatea brașoveană, iar la bucătărie erau doamnele mai bătrâne care se îngrijeau și supravegheau toate lucrurile. Iar dl. dr. M. Buteanu, care avea admisitația, se îngrijea să avem de toate. Mulți soldați, între care cu prioritate, au fost salvați numai grație muncii devotate a doamnelor și domnișoarelor, care aproape toate, chiar și cele care mai târziu au fost delatoare pentru celelalte rămase acasă, și-au făcut datoria față de Armata Românească cu toată dragostea și abnegația, pentru care au și avut să sufere închisori și alte persecuții.

Pe la 13 septembrie ni s-au înmulțit așa de mult răniții, încât nu mai încăpeau, și atunci m-am ocupat cu ideea să aranjăm și spitalul de la Școala de meserii. Dar, de la spitalul aranjat și curățit nu voia nimeni să treacă la alt spital, care trebuia din nou curățit și aranjat. Atunci am trecut eu, care lucrasem deja 2 ani la spitalul meu, și cu ajutorul câtorva domnișoare, am aranjat și acolo acel spital. Și am început lucrul, cu domni: maior Brătianu, mjr. Marinescu, căpitan Șerbănescu și alți doctori.

La 18 septembrie am fost la biserică și am cântat în corul bisericii Sfântu Nicolae, de acolo m-au chemat la spital la lucru. Veneau răniții unul după altul, încât nu mai puteam isprăvi. Lucram pe 2 mese la sala de pansamente și pe 2 mese în sala de operații: erau tot grav răniți cu fracturi și gangrene la care un pansament ținea câte 1/2 oră; la operații erau multe amputări, trepanații etc. Nici de masă nu aveam timp, așa că mâncam în serii, ca să meargă lucrul în continuu. Erau răniți din luptele cu germanii, de la tunurile grele; ai noștri au rezistat voinicește, dar n-au putut opri dezastrul.

La 21 se auzeau tunurile la Brașov, dar credeam că sunt ale noastre.

În 22 septembrie dimineața vine la mine Miți Oncioiu și-mi spune că stăm rău și să ne sfătuim că plecăm ori rămânem. Eu, care avusesem la spital geamantanul împachetat, timp de 2 săptămâni și crezând că nu mai e pericol, l-am dus acasă, le-am spus că nu plec și nu cred să fie nevoie să plecăm.

Ajungând la spital de la Școala de meserii, n-am mai aflat acolo decât pe un nebul, uitat se vede; iar în strada Fântânilor un tren sanitar, care aștepta să evacueze răniții de la Spitalul Militar. Intrând la Spitalul Militar găsesc toate doamnele și domnișoarele care lucrau cu noi, foarte agitate, sfătuindu-se să plece ori să nu plece. Eu, liniștită, le-am declarat că nu plec și că nu e putere să ne poată scoate din Brașov. Ne-am apucat de lucru și am pansat răniții, i-am îmbarcat în tren și le-am mai împărțit țigarete. Între aceia, în mijlocul agitației tot mai mari, sosește Ol. Puiu Grăniceanu, aghiotantul tatălui său și spune în batjocoră „N-am știut că în Brașov trebuie să ceri voie de la cocoane să tragi cu tunul”; apoi liniștește lumea că nu e nici o primejdie.

Noi ne-am apucat din nou să curățăm spitalul, să primim un nou transport de răniți ce ni se anunțase. Vine la spital și comandantul pieții maior Sărățeanu și ne liniștește că nu e nici un pericol, că va pedepsi pe doctorii care au făcut panică între doamne etc. Doamnele au plecat liniștite acasă. Plec și eu și găsesc acasă liniște și pe fratele meu Victor cu asigurări din cercurile înalte militare, că merge totul bine și nu e nici un motiv de îngrijorare.

Introcându-mă la spital, am lucrat până seara pe la 9, când Dl. cap. Liwonski ne alarmează că s-a întâmplat o explozie mare la gară, sunt mulți răniți, să mergem să pansăm. Lăsăm totul baltă împachetăm instrumente și cu un lighean cu pansamente plecăm iute la gară. În curtea spitalului întâlnim pe Dr. Mayerssgn care văzându-ne așa de neajutate, ne-a spus că nu e nimic la gară, dar e ordin de evacuare a Brașovului și c-am face bine să mergem și noi să scăpăm de prima furie a ungarilor, căci peste câteva zile ne vom întoarce.

Noi atunci mai timide nu știam ce să facem! Pe stradă treceau în șiruri coloanele de muniții și subsistență, tunuri, soldați, refugiați, era noapte; tunurile bubuiau îngrozitor, nu știam cum să avizăm pe cei de acasă și nu mai era vreme de pierdut; am început să le scriem câte o scrisoare. Atunci cpt. Liwonski ne spune, că el trebuie să avizeze și Spitalul de contagioși (la spital de ochi) și fiind aproape, ne poate duce și pe noi până acasă, pentru câteva momente. Ne-am dus cu trăsura; acasă toți dormeau; mi-am sărutat sora și pe Florinel, am luat ceva bani în geantă și am plecat. Miți avusese vreme să-și încarce și un

geamantan, pe care nu voiam să-l luăm să nu ne încurce pe drum. Și ce bine ne-au prins lucrurile acelea mai târziu.

Drumul până la gară, printre care, automobile, chesoane, tunuri, soldați, a fost un infern, ba unii greșiseră drumul spre Predeal și se întorceau de la gară, barând și mai tare drumul. La gară am întâlnit pe dr. Vereanu și i-am spus că de aici înainte trebuie să ne ia sub scutul său: la ceea ce Dsa. ne-a răspuns că-l face cu cea mai mare plăcere, având chiar ordin să ne ducă cu spitalul. Dăm și de Ol. Prefect al poliției Ol. Vecerdea cu doamna, fiind să plece cu noi. Colonelul îi sfătuiește însă să nu plece fără ordin expres, însă doamna am dus-o cu noi. În sfârșit pe la 2 noaptea am pelcat și am sosit la Predeal dimineța. Acolo am întâlnit o grămadă de lume, cu ordin și fără ordin de plecare, toți grăbiți spre București.

III. În retragere

Noi, ai spitalului, am așteptat la Predeal ordine. Între timp am vizitat trenul sanitar nr. 15; mi-a plăcut aranjamentul și am prins dragoste de trenul sanitar, unde vedeam că e atâta teren de activitate și mângâiere pentru mine.

Seara 23 septembrie, am ajuns la Sinaia, unde am reînceput lucrul. O secție a spitalului de evacuare s-a instalat la hotel Palace, cu dr. Vereanu, cu mine și Domnișoara Oncioiu, unde era deja un spital. În spital am găsit murdăria mare care nu se potrivea cu frumusețea locului și surori de caritate foarte frumoase și foarte curat îmbrăcate, dar care nu lucrau nimic. Ca să facă feși scoteau din tifon și tăiau pe fir cu foarfeca așa că puteau lucra o zi întreagă și nu ne ajungeau feșele nici pentru o operație. Le-am arătat cum lucram noi la Brașov, mi-au mulțumit și au lucrat mai departe așa. În schimb lucra Dna. maiorului Dr. Brătianu fără nici o oboseală și inspecta toate etajele și toți bolnavii, căutând să ajungă toți la pansat.

La operații de obicei eu dam chloroform și erau toți mulțumiți și-mi ziceau „Chloroformista”. La o operație îmi spune Dr. Cr. să dau mai mult chloroform, că nu doarme bolnavul, m-am opus, căci dormea, dar insistând doctorul, i-am mai dat și s-a oprit respirația. Mi-a înghețat inima, deși nu eram de vină, noroc că bolnavul și-a revenit după respirația artificială. La o altă operație ne trebuia o atelă, nu se găsea și nimeni nu ne ajuta; atunci am luat un laț de scândură, l-am împachetat în vată și, am avut atela gata.

Dr. Vereanu, cu care lucram zise: „Ei, tot noroc tot cu ardelencele noastre”, la ceea ce răspunde înțepat dr. Grigoriu: „Mulțumesc în numele doamnelor din Regat”.

După 8 zile am evacuat și Sinaia și am plecat la Ploiești și de acolo la București, unde am sosit foarte obosită. La București mare agitație și discuții de refugiere la Iași. M-am instalat la pirenii Dna. și Dnl. Nae Mircea, unde m-am simțit ca-n paradis, am făcut baie, m-am odihnit și m-am putut îmbrăca!

La 3 octombrie am fost la Dna. colonel Vereanu, câțiva care aveam un bilet de la dnl. colonel. Doamna foarte simpatică și prietenoasă, ne-a dat un sfat foarte bun: să nu fiți prea modeste, să ajungeți să vă calce toți în picioare. Și așa e! Căci cine muncește cu adevărat și nu face gură multă așa pățește! I-am mulțumit de sfat, dar firea nu mi-am putut-o schimba.

Din 8 octombrie am început lucrul la Spitalul „Regina Elisabeta”, la pavilionul IV, de sub șefia Doamnei de Conti, primind câte un salon. Eu lucram cu dr. Moscu și artistul Mis. Ștefănescu. La început nu ne cunoșteau și nu ne dau mult de lucru; dar peste câteva zile veni dr. Moscu la mine și-mi spune: „Nșoară, n-am știut că aveți așa practică mare la chirurgie” și de atunci aveam de lucru berechet.

Întro zi veni în inspecție președintele Crucii Roșii, Marghiloman, cu o marchiză franceză și fără să fi făcut cunoștință vine la mine și-mi spune: „Dșoara Branisce te admir ce frumos lucrezi!” I-am răspuns simplu că-mi pare bine și am continuat să pansez rănitul de pe masă. Eu eram singura care lucram, toți ceilalți s-au gătit așteptând inspecția, fără să lucre.

În București m-am întâlnit cu fratele meu Victor, care se refugiasse pe la Bratocea. Cu el am fost la Dna. Pipos unde era marele cartier al ardelenilor și unde am întâlnit mulți cunoscuți. Dorința mea era să ajung la un tren sanitar, cu gândul că, cu acela mă voi întoarce mai curând acasă.

Aflând că era loc la un tren sanitar, la care era șef de echipă Dna. general Boerescu, m-am dus la ea. Dna. Boerescu foarte grăbită m-a primit împreună cu Dșoara. Oncioiu, pentru sala de operații a trenului.

Aflând de la Palat de primirea noastră la trenul „Regina Maria”, Doamna de Conti a fost foarte

măhnită că o părăsim, spunându-ne că de știa că voim să mergem la trenul sanitar, ar fi primit și ea, cum a fost rugată, dar a refuzat căci nu avea personal cum dorea.

IV. Cu trenul „Regina Maria” nr. 8

La 22 octombrie am plecat cu trenul la Văleni, la Hondrici și-n tot timpul retragerii am cutreerat toată țara ce mai era liberă, cărând răniți dintr-un loc în altul. Medicul nostru era dr. Văleanu care însă a fost schimbat în urma unor scene penibile cu doamenle echipei cu doctorul Puțoreanu.

La Sinaia am văzut două tunuri pe platformă, pe care soldații le îmbrățișau cu vorbele: „Iată ce ne-a trimis Tata Averescu”.

La Câmpulung am fost deseori bombardat de artilerie și avioane dar am avut noroc și am scăpat întotdeauna teferi. În cursul luptei de la Neajlov și Argeș am avut foarte mulți răniți de transportat la București și aiurea, se scutura pământul de țăria bombardamentului. Dna. gen. Boerescu și dna. Păcleanu au rămas la București, iar în locul lor ne-au sosit la tren dna. Puțoreanu și dna. Stanomirescu, cumnata Dnului. doctor.

La 21-22 noiembrie am fost la Câmpina și Câmpinița unde am întâlnit pe dr. Brătianu - care ne-a comunicat că am fost decorate eu și M. Oncioiu cu „Meritul Sanitar cl. I” pentru conducerea spitalului din Brașov ceea ce ne-a făcut mare bucurie: am evacuat spitalele de acolo și ne-am întors spre Ploiești, trecând printre flăcările și fumul sondelor și rezervoarelor de benzină: ne mirăm că nu ne-am intoxicat și nu ne-am aprins cu trenul, care dogorea de căldură!. La Ploiești am aflat gara pustie și restaurantul devastat. Cu sufletul amărât de durere am plecat spre Buzău; dar nu puteam înainta și am stat 8 zile în câmp, în ninsoare, frig, cu 1200 de grav răniți. Am văzut alături de noi toată grozăvia retragerii: șoseaua, paralelă cu linia ferată, era plină de care, automobile, artilerie, armată etc. și s-au mai făcut drumuri alături pe câmp, tot pline de lume refugiată.

La 25 noiembrie a dat ordin maiorul dr. B. ca toți cei care pot umbla să coboare și să plece pe jos la Buzău, apoi la Brăila și Galați, îmbrăcând și dezbrăcând răniți. La Galați pare că eram în altă lume, am găsit icre negre, bere la Opler și alte bunătăți de care nu mai aveam de mult parte. Galații erau plini de ruși și rusaice, care cumpărau totul cu prețuri mari, așa că noi nu ne putem apropia de stofe ce ne trebuiau. În port am văzut pe ruși demontând două tunuri și în 9 zile au lucrat vreo 100 inși, deabia reușind să-l urce pe o platformă, cu „raz, dva” și „iodito”-ul lor rusesc.

În Brăila am aflat prieteni de la Brașov: dna. E Brediceanu, dna. L. Dan, cu copiii lor și la care am locuit, bucurându-mă ca un copil că puteam sta pe un fotel, fără să simțim mișcarea trenului. Aici ne supărau mereu avioanele cu bombe. Susu Brediceanu ne prevestea avioanele din zborul și croncănitul ciorilor speriate. Și noi și toată lumea de pe stradă ne repezeam în privință.

Am vagabondat la Barboși, Tecuci, Bărlad, Iași, unde nu am avut oprire și ca jidanul rătăcitor, am trecut prin multe gări, Cucuteni, Vlădeni, Trușești, Săveni, Dorohoi, până în sfârșit am pătut descărca trenul de răniți. Crăciunul l-am făcut în gara Trușești, cu meniul foarte bun: supă de fasole, cartofi și ca un adaus, am cumpărat din gări: slănină. La Săveni am văzut o coloană de 130 automobile rusești mergând spre front, dar care, pentru că li se isprăvise benzina au stat pe loc 2 săptămâni încheiate.

La Ungureni am văzut un spital de exantematici, cu 1700 bolnavi și unde cădeau păduchii și din tavan.

Imobilizându-se trenul la Ungureni, nemiavând de lucru, am plecat la Iași cu dna. Grigoriu, șeful de echipă al trenului. După 3 zile am ajuns în fine la Iași, unde am fost găzduită de prietenii dna. și dna. Nae Mircea, la care m-am simțit ca acasă chiar cu oarecare confort, pe care știam să-l apreciez mai bine decât oricând. În ziua de Anul Nou am fost la Mitropolie unde văzând pe Regele, armata și toată suita, am uitat pentru moment că suntem niște bieți refugiați. Am avut bucurie mare întâlnind mulți prieteni din Brașov, refugiați și ei.

Timp de 10 zile am încercat să ajung la Dir. gen. a Serviciului Sanitar, pentru ca să-mi pot primi alocația de hrană, cu întârziere și de abia am putut, după ce-i scrisesem direct dl. dr. Costinescu, natural însă că nu am putut primi nici un ban.

Am avut și o mare durere: „un prieten bun al familiei” refugiat și el Dl. V. mi-a făcut reproșul că de ce stau pe capul Mirceștilor că și ei sunt refugiați! Acest „prieten”, însă, care avea subvenții din toate

părțile, care ridicase ajutoare și în numele „Gazetei Transilvaniei” unde era redactor fratele meu Victor și în numele „Drapelului”, unde era celălalt frate al meu Valer Branisce, nu m-a întrebat niciodată dacă am cu ce trăi și cu ce mă îmbrăca, nici pe fratele meu Victor, care ar fi fost în drept să primească dacă era vorba de primit ajutoarele pentru Gazetă! Toată amărăciunea refugului s-a descărcat într-o criză de plâns, din care numai vorbele dulci și prietenia sinceră a Marioarei Mircea și Elenei Popescu m-au putut scoate. Cu toate acestea nu am mai avut liniște. M-am interesat de trenul nostru, dar nimeni nu știa unde se afla. După multă căutare s-a aflat că este linia Mărășești-Paşcani. La 17 februarie am plecat împreună cu dna. Grigoriu și cu Miți Oncioiu, într-un vagon de marfă, în care de abia am încăput, fiind tot trenul plin de ruși și soldați români. Cu chiu cu vai după ce ne-am și înzăpezit, am ajuns la Bacău, unde am aflat știri că trenul nostru, bombardat la Mărășești, va sosi peste 1-2 zile cu bolnavi și răniți. În sfârșit la 20 februarie am întâlnit trenul nostru, dar în ce stare! Era supraîncărcat și cu bolnavi cu febră mare, cu exantematic și recurent; iar alimente și medicamente mai de loc. Ca o zână din povești ni s-a părut dna. general Greceanu, care ne-a adus pesmeți, cozonac, gris, ceai pentru soldați, cu care i-am mai ogoit o leacă.

Și erau bolnavi și sanitarii, aproape toți. Vagoanele neluminate și neîncălzite! Te lua groaza și-ți plângea inima de mila lor și de a noastră că nu le puteam ajuta. Unica scăpare ar fi fost repaos de 2 săptămâni, dezinfectare și alimentarea sanitarilor; o etuvă, un vagon de baie și aprovizionarea cu cele trebuincioase a trenului. Astfel simțeam că se vor prăpădi și cei ce au scăpat din gura tunului. În plus nu ne primea nimeni, nici la Pașcani, nici la Itcani, Burdujeni, Dolhasca, unde am curățat cum am putut o parte din vagoane; Botoșani, Lorda, Dorohoi, unde am debarcat 100 de răniți, dar pe bolnavi nu ni i-a primit. S-a îmbolnăvit de recurent studentul în medicină Bugner, pe care l-am lăsat la Dorohoi.

Nu mai aveam pansamente, mâncare puțină, doar ceaiuri cu pesmeți și grîș. În sfârșit după 10 zile la Fălticeni și Lespezi putem debarca bolnavii. Ne întoarcem la Pașcani, unde ni se desinfectează trenul și cu iuțeala melcului, ajungem în 4 zile din nou la Bacău. Curgea armata spre front întruna, pare că era fără sfârșit!

La Bacău intrăm în oraș și mergem și la Letea, la casa ospitalieră a inginerului Ștefănescu. Am cumpărat flori în vase să avem și noi o impresie mai senină în tren; Doamna Stanomireanu ne-a și făcut imputări că nu se potrivesc florile la noi, ceea ce ne-a durut foarte mult.

1) Maiorul ne da să ne ungem cu guaiacol, camfor și nu mai știu eu ce ca să fim feriți de păduchi.

2) Maiorul mă roagă să nu fac nimic în tren fără permisiunea lui, mai ales să nu merg la bolnavii contagioși, căci sunt de mai mare folos decât să mă expun la vreo boală, totodată îmi spune că mă prețuiește tot mai mult pentru jertfa de-ați părăsi casa și familia ca să ajutați soldaților și bolnavilor!

3) La 1 Martie imediat după dezinfectarea trenului, prind un păduche pe mine, singurul și primul! În glumă, în serios, îi spun maiorului că acesta e sigur exantematic!

La 6 Martie se îmbolnăvește, cu febră Miți Oncioiu, cu 37-38; din simpatie nu mă las nici eu, dar numai cu 37 cu 6. Zace și domnul Leon librarul, care era în trenul nostru, iar maiorul zace pe picioare de vreo 2 săptămâni cu febră mare. Maiorul crede că avem recurent și ne face injecții cu arsenic.

Arde la Mărășești, aflăm de revoluția rusească și detronarea Țarului. Uzim că l-ar fi împușcat și pe Kaizerul, să fie într-un ceas bun!

În 9 martie am 40 de grade; primim 25 g sare amară și iau o parte din ea. Mi se întunecă înaintea ochilor, cred că mor! Am leșinat de câteva ori. Sarea are un efect îngrozitor.

În 10 martie vine ordin să ne lase pe mine și pe M.O. la infirmeria din Mărășești. Pe mulți am găzduit la Brașov și aceasta e multumită, scriu în carnetul meu. Nu am voit să rămânem și l-am rugat pe maior să intervină la marele Cartier general. În 11 martie tot peste 40 grade, iau bismut mereu! Vine răspunsul că vom fi debarcate la Bacău, maiorul ne roagă să schimbăm vagonul în care suntem, ceea ce ne indignează, căci celelalte doamne sănătoase puteau mai ușor schimba vagonul dacă le era frică să stea cu noi încă o noapte.

V. Exantematicul

Cum am ajuns la Bacău și ce-a mai fost după aceea mi-aduc aminte ca-n vis, de multe ori am aflat numai în convalescență, de la cei din jurul nostru. Am fost oprite cu mult alai, căci se telegrafiasse de la Marele Cartier General că vin protejatele „Reginei”. Ne-a îngrijit cu adevărată dragoste de frate colonelul

doctor Iacobovici, comandantul Spitalului 7 evacuare, unde a ajuns și doctorul T. Vasiliu, care ne face zilnic injecții cu 20 g oleo camforat.

În 20 martie a început criza, temperatura a scăzut și din ziua aceea am fost scăpate. Aveam pe corp un exantem foarte frumos, un caz clasic, cum spuneu doctorii, dar nu-mi dau seama de aceasta. În timpul bolii eram de o apatie îngrozitoare, deliram și vorbeam mereu de Brașov și de familia mea, așa încât după boală dr. Vasiliu cunoaștea întraga familie și Brașovul, ca și cum ar fi fost acolo; desigur, spune, Brașovul acela trebuie să fie o gură de Rai!

În timpul bolii ne-a cercetat M.S. Regele, cu generalul Averescu și o suită întreagă, ne-a agrăit și ne-a mulțumit și ne-a spus că ne-a decorat cu „Ordinul Crucea Regina Maria” pentru munca și suferința noastră”, noi i-am mulțumit așa cum am putut în febră. Decorația însă nu au dat-o, căci încă nu era gata, fiind atunci creiată și noi eram a 2-a și a 3-a persoană decorată, fiind înaintea noastră o doamnă franceză, care a și murit în exantematic. Mai târziu când am primit-o am fost foarte mângăiată și mândră de această distincție a M.S. Regele.

În ziua de Florii ni s-a dat voie să ieșim cu targa în parcul spitalului. Dar când să ne încălțăm, am simțit dureri îngrozitoare și nu putam face pași, eram disperată. Dar am făcut băi și masaj și după 3 zile am putut sta în picioare și am putut umbla, ca un copil mic, împingând scaunul înaintea mea. M-am întremat însă repede, așa că de ziua de Paști am putut lua parte la masa comună a ofițerilor în curtea spitalului. A fost o surpriză foarte plăcută această masă, pregătită de colonelul Iacobovici, care „era aur pentru acest spital și pentru noi”. Corul de studenți seminariști, care făceau servicii de seminariști la spital - dintre ei erau și câțiva ardeleni refugiați - a cântat Christos a Înviat! și am fost cu toții foarte impresionați! Am ciocnit ouă orșii și am mâncat miel cu ceapă verde. Aveam o poftă de mâncare, după boală, fenomenală, eu începeam cea dintâi mâncarea și isprăveam cea din urmă; așa am mâncat și ceapa vecinilor mei. Au urmat toasturi pentru Rege, pentru colonel, „pentru femeia română”, pentru ardeleni și pentru teritoriile ocupate care suferă și sigur că nu pot serba Învierea ca noi. Corul cântă „La noi”, care m-a făcut să plâng. A sosit apoi și fratele meu Victor, care citind că am fost decorată credea că am murit, căci mai toți decorații erau morți, înainte ori după decorare; dar se vede că noi i-am tras chiulul morții!

Mi-a adus știri și cadouri de la cunoscuți. Am cercetat mai mulți refugiați ardeleni, între care familia Ilie Oană de la Țânțari, Moșoiu de la Bran, cu care am trăit frumoase momente. Pretutindeni se vorbea de noi. Ne mersese vestea și de foamea noastră. Un ardelean, inginerul Comănescu ne-a trimis un miel, 25 ouă și o sticlă de vin din pivnițele Cantacuzino de la 1886. Acest miel însă nu l-am mâncat noi, ci l-a mâncat la popotă - ceea ce ne-a făcut bucurie, că am putut face o plăcere și altora!

La 11 aprilie s-a anunțat vizita M.S. Reginei Maria; am așteptat-o în cancelaria spitalului. Colonelul ne-a prezentat, Regina ne-a dat mâna, când a auzit numele noastre s-a mai uitat o dată la noi, dar nu ne-a adresat nici un cuvânt. Lucru care ne-a mirat foarte mult, căci noi am crezut că interesul mare ce ni s-a arătat la început, a fost de la Măria sa!

La 13 aprilie ne vizitează spitalul Dr. Prof. Cantacuzino și generalul dr. Vicol. Colonelul ne prezintă cu desoebită satisfacție: „Domnișoarele Ardelence”, și ne salută parcă am fi niște vechi cunsocute, spunându-ne că s-a vorbit mult despre noi. Folosesc ocazia și îi rog să ne lase la spitalul acesta, unde vom îngriji exantematici, apoi vom trece la chirurgie. Răspunsul a fost că dorința noastră e împlinită! Ne-am simțit fericite de succes!

VI. Munca în spital

Astfel am fost repartizate de Marele Cartier General la Spitalul 7 din Bacău.

În 17 aprilie au început lucrul la chirurgie, la pavilionul dr. Vrâncău unde aveam puțin de lucru, căci de pe front ne veneau mai ales otite, și parotite supurate, urmarea exantematicului. În primele zile nu ne-am prea rupt cu lucrul, făceam vizite împreună cu doctorul; pansamentele le făcea dimineața personalul celălalt, așa că nouă nu ne rămânea decât doar controlul; doar la operațiile rare ce erau una instrumentam și cealaltă narcotizam.

La 25 aprilie pleacă dr. Vrâncău spre front; atunci am ajuns noi să facem pansamentele. S-au schimbat și sanitarii, pe care apoi noi i-am introdus în muncă; așa că am rămas noi dirijorii pavilionului, dezvoltând o activitate febrilă! Am introdus unele schimbări practice care apoi s-au copiat și de celelalte

pavilioane. Bolnavii se tot plâneau că mâncarea nu e bună și se servește rece. Atunci ne-am coborât și la bucătărie și am învățat pe soldați să facă rântășuri și supravegheam împărțirea mâncărilor; și așa era toată lumea mulțumită, afară de trei țigani, cărora nu le puteam face pe plac nicidecum.

Ne-a cercetat din nou prof. Cantacuzino, care ne-a cerut câte o fotografie și căruia i-am dat și un album cu fotografiile făcute de dr. Vasiliu de care profesorul a avut mare bucurie. Împreună am făcut și o inspecție cu automobilul între Iași și Bacău, fiind o adevărată plăcere să ascult pe dl. profesor.

Am început iarăși lucrul, dar nu mai aveam aceeași putere ca înainte; simțeam un fel de sleire, de osteneală ce nu mi-o puteam explica. Îmi pierdeam și răbdarea; și războiul nu se mai ispărăvea, și vești tot mai rele veneau! La spital nu mai aveam atâta de lucru, sau nu ni se da de lucru; asistam la împărțirea mâncării; încolo dormeam și coseam. În serviciu am voit să introduc unele schimbări, însă nu am reușit. O adâncă amărăciune mă stăpânea.

O întâmplare a umplut paharul. Se făcuse la spital o popotă, unora li s-a părut că noi femeile suntem prea protejate; s-a raportat colonelului, iar colonelul a ordonat ca nouă să ni se trimită mâncarea acasă. Această rușine n-am mai putut-o suporta. Am scris dr. Cantacuzino să-mi facă rost de o odăiță la Mănăstirea Cetățuia de la Iași, unde să stau singură, căci simțeam că dacă mai continua așa, ajung la Socola.

La 30 iunie îmi iau curaj și-i spun dl. colonel Iacobovici, că vreau să părăsesc serviciul și să mă retrag, căci văd că nu sunt de nici un folos, nedându-mi-se nici un lucru de încercare. Colonelul foarte gentil mă asigură că va aranja lucrul cum se poate mai bine și mă roagă să-i ajut la o operație de hernie. Am fost foarte fericită că mi se dă de lucru; și emoționată așteptam după operație să-și spuie colonelul părerea asupra asistării mele. Dar colonelul ca de obicei n-a spus nici o vorbă, ci s-a mărginit să scrie în registru că „operația a fost făcută de colonel Iacobovici și de dr. Branisce”. Nu știam dacă este menționat ajutorul meu sau nu, eram în îndoială ce va urma. Întâmplarea face ca curierul cu epistola mea către profesorul Cantacuzino să se întoarcă cu ea, negăsindu-l; am ținut sfat cu dr. T. Vasiliu și am hotărât să nu mai trimit scrisoarea și să aștept hotărârea colonelului.

În 3 iulie mă cheamă colonelul din nou să facem 3 hernii, care s-au vindecat în 8 zile. La pansamente însă am aranjat cu dr. Topa, ca acelea să fie făcute numai de noi și doctori, astfel m-am liniștit și am început lucrul cu noi puteri.

Am evacuat bolnavii ce-i aveam și m-am pregătit de ofensiva ce avea să urmeze la Mărăști. La 13 iulie ne-a și sosit un transport de 120 răniți pe care i-am deparazitat, îmbăiat și pansat în aceeași zi, fiind gata seara la ora 10; eram foarte mulțumiți știind pe toți răniții bine îngrijiți.

Un aeroplan dușman trece pe deasupra noastră; tunurile antiaeriene trag fără să-l nimerească; 4 pahare de șrapnele cad în curtea noastră; unul l-a nimerit pe un biet soldat, trecându-i prin șira spinării și lăsându-l mort.

În 14 iulie colonelul pleacă cu dr. Topa cu o echipă volantă la Căiuț; noi lucrăm harnici. Suntem ca niște copii, ca și când pleacă tata și mama de acasă, caută să grijească bine de casă, să fie mulțumiți când se vor întoarce.

După masă ni se anunță că trenul sanitar nr.8 al nostru ne aduce răniți; ne-am dus la gară să-i primim și ne-am bucurat cu toții revăzându-ne sănătoși. Acolo la Triaj era și colonelul dr. Antoniu și m-a rugat să nu plecăm de la spital, că suntem mai de folos ca la tren. Reîntorcându-ne, aflăm în curtea spitalului concertând muzica militară. În sfârșit o zi bună de dimineață până seara. În zilele următoare lucrăm iarăși, dar isprăvim bine; sosind colonelul a găsit totul în buna ordine, ceea ce m-a bucurat mult.

În 18 iulie ne sosește șef infirmierea Doms. dr. Stamati, de care am prins o mare simpatie.

În 19 iulie ne sosesec 2 ardeleni voluntari, studenți în medicină E. Țeposu și Popoviciu, care lucrau la Triaj și care la rugarea colonelului au venit să ne ajute și nouă. Povestim de acasă și constatăm că războiul m-a îmbătrânit foarte mult! Ei ne povestesc de cunoștințe, de întâmplările minunate ale voluntarilor la Darnața și de primirea frumoasă de la Iași; prindem și noi nou curaj. Am văzut azi pentru prima oară „Gazeta Bucureștilor”, un prim articol iscălit de Slavici, mizerabilul; celelalte iscălituri erau toate evreiești!

De pe front știri bune la noi, tot mai rele de la Huși, rușii au pierdut din nou Cernăuții. E vorba sau să capitulăm sau să trecem în Rusia; ni s-au dus toate speranțele să mă văd iarăși acasă! Auzim

bombardamentul tot mai furios spre Oituz. Colonelul îmi spune că trebuie să merg cu ei în Rusia în caz de evacuare; Basarabia ar fi cedată românilor de unde regele Ferdinand va conduce țara, iar lupta va începe în „triumghiul nostru”. I-am declarat că nu plec mai departe, să mai cunosc și pe ruși, la ceea ce colonelul mi-a răspuns: „O Branisce trebuie să plece!”.

Pe front luptele se întesc, încep luptele de la Mărășești. Se zvonește că nemții au adus 10 divizii noi, dar și ai noștri, deși puțini, nu se lasă. Ne sosesc transporturi după transporturi de răniți, din care unii așa de gravi că vor muri la noi la spital.

Ne vizitează artistul Glucovici, slab după boala ce a avut-o. Venind la noi la spital aviatorul Peneș nu m-a mai recunoscut așa m-am schimbat de când nu m-a mai văzut de la Brașov. Mi-a răspuns că la București unde s-a nenorocit Vlaicu, era să cadă și el, dar a scăpat și a fost cel dintâi care a trecut Carpații!

La 13 august s-a anunțat vizita M.S. Reginei; a sosit frumoasă și bună, a vorbit cu mine și m-a întrebat dacă sunt pe deplin sănătoasă. A trecut pe la fiecare bolnav, a împărțit cruciulițe și și-a lăsat mâna sărutată de fiecare soldat. Un prizonier român din Bistrița a plâns când a văzut-o pe Regină; dar ea l-a mângâiat să nu plângă, că „de acum sunteți toți Români ai noștri”!

15 august. Un an de la momentele fericite ale declarării de război. Prin câte am trecut și prin câte o să mai trecem încă. Ieri am făcut a doua injecție cu ser mixt antitific - antiholeric; am 40 grade și 130 puls și o durere de cap îngrozitoare. Dar azi totuși m-am sculat că era mult de lucru. Lucram în tăcere cu dr. Topa, fiecare olog de brațul cu injecție. Vine în inspecție gen. A., ne zice bonjour și constată că miroase a puroiae. Noi am înghițit și am tăcut, cu toate că trebuia să spunem, că noi le mirosim 6-8 ore pe zi. Sunt grozavi domni aceștia mari, care se plimbă cu automobilul, călare ori cu trăsura, ca să fiedecorați; iar cei care tac și muncesc, cum este colonelul Iacubovici, nu au nici cel puțin o decorație cu toate că el a lucrat aici în toate 3 spitalele cu exantematici primăvara întreagă și apoi după aceea a lucrat din greu la chirurgie, având cel mai bine organizat spital. Ca o culme este numit șef peste toate spitale dr. Urdăreanu!

În 2 septembrie am avut fericirea să ne viziteze M.S. Regele, căruia de abia acum am putut să-i mulțumesc pentru decorație. Soldații au fost foarte fericți că au putut vorbi cu regele.

13 septembrie. Azi a fost doctorul Costinescu aici; am vorbit cu el despre multe, amintindu-ne că azi e anul de când a început dezastrul în Ardeal și de când au început să sosească răniții cei mulți la spitalul din Brașov - a fost și profesor Cantacuzino în studierea icterului. Și o misiune americană, cu 3 doctori care împărțeau ajutoare; a rămas încântată de Spital, de cuptorul de deparazitare de olărire, de lingurărie, și împletirea coșurilor, toate lucruri utile și practice, opera colonelului Iacubovici.

La 30 septembrie am avut o mare bucurie. A sosit un transport nou de voluntari ardeleni, în frunte cu Deleu, cu care am povestit multe, multe de acasă și despre cunoscuți; am fost tare fericită în societatea lor. Am aflat că fratele meu Victor este în Siberia, cu o comisie pentru adunarea voluntarilor ardeleni în Țară. I-am scris la întâmplare.

În 6 octombrie a dat George Enescu un concert de binefacere, după ce a cântat lucrări clasice, a fluerat, acompaniindu-se singur la pian, un potpuriu românesc, compoziție proprie.

De câteva zile se dă soldaților covrigi, ouă, țuică, vin și sunt toți tare fericți de binele ce i-a ajuns.

Generalul Averescu a dat ordin să se facă distracții soldaților din spitale. Ne pregătim și noi de o serbare. Corul voluntarilor ardeleni a cântat „Deșteaptă-te române”, s-a declamat, s-a răs și s-a încheiat tot de voluntari cu „Pe-al nostru steag e scris unire”.

Toți eram mișcați până la lacrimi. Una mulțumită colonelului și ofițerului; colonelul a mulțumit voluntarilor, iar dintre aceștia unul și-a exprimat bucuria, că pot și ei contribui cu ceva la alinarea suferințelor celor ce au ținut pipet la Mărășești și Oituz pentru liberarea lor.

În 15 octombrie am asistat, eu singura femeie, cu permisia specială a colonelului Ressel, la jurământul voluntarilor, am fost foarte impresioată auzind odată un jurământ adevărat din suflet, că prea auzisem multe jurăminte false, mai înainte! Frumoasă a fost defilarea și discursurile, ca și jocurile și corurile. După jurământ „băieții” au trecut la noi, unde le-am servit ceai și am mai petrecut cu cântece câteva ore.

18 octombrie. Ne-am luat speranța să putemisprăvirăzboiului în iarna asta. Ne pregătim de iarnă; mi-am făcut un palton de țundră rusească; o să fiu ca un rus! Am început lectura franceză cu dr. Vasiliu.

Fac o excursie la Piatra Neamț, invitată de dna. Pipoș, pe care o găesc în fruntea unui orfelinat și am văzut copii curați și bine îmbrăcați și bine nutriți. De pe Cozla am admirat orașul și munții, defileul munților, visând că mă aflu dincolo, acasă!

La Roznov am întâlnit trenul nostru sanitar și am avut bilet de încetare de plăți de la dr. Puțoreanu și așa am ridicat apoi alocația de hrană. Iată-mă bogată acum, cu aproape 800 lei, o avere.

La 22 noiembrie plecăm cu automobilul spre Iași, cu dr. Vasiliu am admirat șoseaua frumoasă, am văzut-o chiar măsurându-se; și cu mai multe halte plăcute, am ajuns cu bine. Am făcut o vizită doamnei Baiulescu, bucurându-ne de revedere și povestind de acasă. Aflu că de la Odesa domnul I. Mețianu s-a interesat de adresa mea, având știri de la ai mei, prin Stockholm; Doamne, ce ocol mare, când noi eram la 200 km, de casă!

Am fost la Centrul Voluntarilor, unde m-am întâlnit cu dom. col. Olteanu, comandantul Legiunei, căruia i-am spus că voiesc să merg cu voluntarii pe front! Și el a avut o mare bucurie de știrea asta. Aici am întâlnit pe Mihai Popovici, Chioiu Deleu, Osvada și alții și am fost tare fericită în mijlocul lor.

Întorsă acasă, am aflat spitalul iarăși în agitație, cu ordin să fie gata de plecare. Situația în Rusia era tot mai încurcată! Începe să ningă, e urât și e frig.

În 22 noiembrie aflăm că s-a declarat armistițiul, lucru pe care nu-l puteam înțelege; este lume care se bucură și alta care cu durere se gândește la o pace în felul acesta. Oricum ar fi, e greu și pentru cei de aici, dar și mai greu pentru transilvăneni, care vor lua cu suflet încleștat la cunoștință știrea dureroasă.

Acum în spital avem puțin de lucru; facem politică și vizite la Piatra, și prin oraș mergem la cinematograful și teatru, să ne treacă vremea. Facem planuri cu prietenii Dumitru Toader, locotenentul nostru de administrație, care mult bine ne-a făcut în tot timpul, și voluntarii, Topa, dr. T. Vasiliu, Oană etc. Auzim că delegații noștri la Focșani au fost bine primiți de gen. V. Morgan (?) în schimb pe „tovarăși” i-a pus la altă masă.

Ofițerii Mareului Cartier și cei de la Comandamente s-au dus pe front să vadă cum arată frontul, ca să poată spune că au fost și ei în tranșee... acum când nu mai e pericol!

În 9 decembrie au plecat voluntarii la Hârlău, unde vor forma regimente seprite, ne-am luat rămas bun de la ei și de la dn. Moșoiu unde am petrecut în povești până târziu.

În 10 decembrie se contramandea plecarea voluntarilor; ne-am strâns cu toții la noi, împreună cu alți prieteni din oraș și cu cântece și vin încălzit am pus țara la cale. Seara am cinat din porcul nostru, crescut la laborator, și pe care l-am tăiat sub inspecția lui T. Vasiliu.

În 14 decembrie Prințul Carol a inspectat trupele ardeleni care au defilat înaintea lui.

În 18 decembrie în sfârșit au plecat 2 batalioane de ardeleni la Hârlău, la gară au jucat hora și ardelenii. Băieții s-au prezentat bine, și au plecat cu însoțire. Le-am promis că voi merge și eu oriunde vor merge ei. Se vorbește că ne vom retrage înspre Iași unde vom rezista din nou. Voluntarii au decis să nu dezarmeze și să plece pe alte fronturi. Se tratează pacea la Brest Litovsk și ne-a apucat Crăciunul tot nehotărât.

Sărbătorile le petrecem - haz de necaz - bine, cu mese, povești și chiar oarecare belșug; cu toasturi și obișnuitele obiceiuri populare locale. M-am întâlnit și cu confracții refugiați ardeleni, în casa acestora ne-am simțit deosebit de bine.

I-am scris domnului Nistor și lui Mihai Popovici ca să știe să conteze pe mine dacă va fi să trecem în Basarabia ori în triumful morții. Ne-au răspuns, ne-au scris și băieții „voluntarii de la Hârlău”. Aceste scrisori mi-au schimbat mult dispoziția înspre bine căci mă cheamă la Corpul Voluntarilor!

Virgilia Braniște - symbol unseres Volkes

Zusammenfassung

Während der „Grossen Vereinigung“ war die Anzahl der Kronstädter beeindruckend. Das bedeutet aber nicht dass nur Männer beteiligt waren. Die Frauen waren auch für die Erfüllung des Ideals des rumänischen Volkes eingestellt. In den meisten Fällen waren auch sie tätige Teilnehmer im Kampf für die nationale Freiheit. Inmitten dieser Frauen war auch Virgilia Braniște. Schwester der zwei bemerkenswerter siebenbürgischen Kämpfer für Vereinigung: Valeriu Braniște und Victor Braniște. Sie bildet ein Beispiel des Anhanges an die nationalen Interessen während des ersten Weltkrieges durch bewunderswerte Tätigkeit im Rahmen der Unterstützung der rumänischen Armee. Die hier herausgegebenen Erinnerungen Virgilia's Braniște, bezogen auf die Zeitspanne 1914-1918 erwähnen Personen, Orte und Geschehnisse einer historischen Zeitspanne, voll von dramatischen aber erhebenden Ereignissen.

Fig. 1.

Explicația figurilor:

Fig. 1. Virgilia Braniște, soră de caritate la Spitalul Militar din Brașov, 1914-1915.

Fig. 2. Virgilia Braniște în mijlocul unui grup de răniți, Spitalul Militar Brașov, 1915

Fig. 3. Pagină din manuscrisul „Memorii din timpul primului război mondial”, semnat de Virgilia Braniște

Fig. 4. Surori de caritate de la Spitalul Militar Brașov, 1915.

Fig. 5. În curtea Spitalului Militar Brașov, 1914

Fig. 6, 7. Surori de caritate alături de un grup de răniți, Brașov, 1915.

Fig. 8. Corpul medical al Spitalului Militar, Brașov, 1914-1915.

Fig. 9. Bucătăria Spitalului Militar Brașov, 1914-1915.

Fig. 2.

Fig. 4.

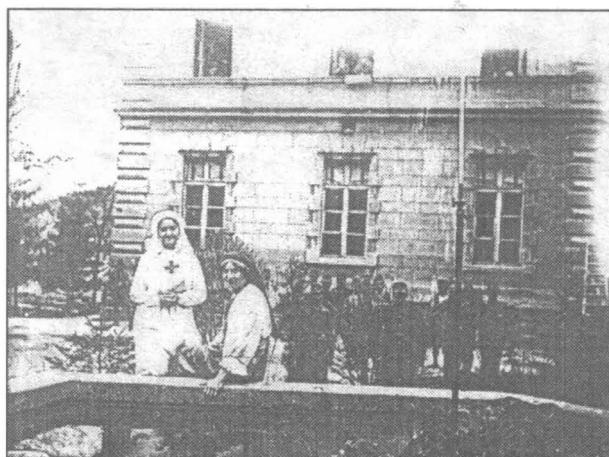

Fig. 5.

Fig. 6.

Fig. 7.

Fig. 8.

Fig. 9.